

DUBROVNIK U ROMANU ENGLÉSKE SPISATELJICE
ANN BRIDGE (1935)

Od Saksonca Gottschalka, koji je sredinom 9. stoljeća boravio na dvoru kneza Trpimira pa do naših dana brojni su književnici, znanstvenici i autori turističkih priručnika iz gotovo svih dijelova Evrope i iz mnogih prekomorskih zemalja boravili kraće ili duže u našoj zemlji i dojmове o njoj i o našim ljudima i kulturnim i prirodnim znamenitostima zabilježili u svojim putopisima, memoarskim djelima, zapisima i pismima. Od toga je samo dio tiskan, a ostalo, osobito pisma privatnog karaktera, leži neobjavljeno, često u nepoznatim ili teško pristupačnim arhivskim fondovima. I pored mnogobrojnih studija o takvim djelima, daleko smo još od sistematskog vrednovanja tih brojnih vijesti o nama kakvi smo bili¹.

Mnogo se kasnije pojavljuju i mnogo su rjeđi strani autori kojima su naši krajevi poslužili kao pozadina za njihova beletristička djela fikcionalnog karaktera (uglavnom za romane ili novele). Među takvima treba razlikovati dvije skupine pisaca: one koji nikad nisu boravili u našim krajevima, pa su podatke o njima crpli iz dostupne im znanstvene i putopisne literature i iz usmenih kazivanja očevidaca i one koji su sigurno boravili u našim krajevima i doživjeli na vlastiti i neponovljiv način našu zemlju i naše ljude.

Kao primjer za prvu skupinu može poslužiti čuveni francuski romanopisac Jules Verne (1828—1905) koji je najveći dio svojega romana *Mathias Sandorf* smjestio na našoj obali i ilustrirao ga sa 107 gravira neosporne vrijednosti (koje prikazuju, uz ostalo, Rovinj, Pazinsku Jamu, Dubrovnik i Kotor) iako — kako je dokazano — nije nikad boravio u našoj zemlji. Taj je zaboravljeni roman (u kojemu se spominju još i Trst i Malta, također iz

¹ Usp. Ž. Muljačić, »Putovanje po Dalmaciji G. Castija (1789. god.)«, *Pomorski zbornik*, 4, Zagreb 1966, str. 419—420. V. i novije radove: R. Filipović, »Dubrovnik in Early English Travel Literature«, *Dubrovnik's Relations with England*, Zagreb 1977, str. 63—78; I. Pederin, »Die Morlaken in der deutschen Reiseliteratur«, *Die Welt der Slaven*, XIX—XX, 1974—1975, str. 273—298; Id., »Austrijski trivijalni putopis o Dalmatinskoj Hrvatskoj«, *Anali Centra JAZU u Zadru 24*, Zadar 1977, str. 129—142; Id., »Franjo I. u Zadru 1818. godine«, *Zbornik Kačić*, VII, Split 1975; Id., »La Dalmazia nelle relazioni di viaggio austriache e tedesche«, *Aevum*, XLIX, 1975, fasc. V—VI, str. 485—505; Id., »Österreichs Weg an die Adria. Das Bild Dalmatiens in der Reiseliteratur bis Hermann Bahr«, *Österreich in Geschichte und Literatur mit Geographie*, 20, 1976, 1, 33—48; Ž. Muljačić, »Fortisova putovanja u Dalmaciju«, *Mogućnosti XXV*, 1978, str. 1141—1159; *XXVI*, 1979, str. 91—107.

druge ruke) nedavno privukao pažnju dvaju naših povjesničara književnosti: Mihaila B. Pavlovića² i Manije Peakić-Žaje³. Prof. Pavlović je ustanovio da Verne duguje podatke o našoj zemlji putopiscu Ch. Yriarteu (*«Les bords de l'Adriatique et le Monténégro, Paris, Hachette 1878»*). Od njega je uzeo i sliku koja prikazuje guslara koji pjeva uz gusle u jednoj dubrovačkoj onovremenoj apoteci, koja ima donekle funkciju kavane.

Kao primjer za drugu skupinu može poslužiti roman *Illyrian Spring* (*«Ilirsko proljeće»*), koji je lady Mary O'Maley, rođena Dolling Sanders, objavila u Londonu 1935. god. pod svojim uobičajenim pseudonimom Ann Bridge.⁴

Taj je roman ubrzo nakon toga ponovno tiskan u engleskom originalu kod poznatog nakladnika Tauchnitz u Leipzigu⁵ i, nešto kasnije preveden na njemački⁶ i švedski⁷. Poslije rata objavljen je francuski⁸ i nizozemski prijevod.⁹

Iako je autorica dobila za taj roman (kao i za mnoge svoje knjige) uglednu književnu nagradu, nije ušla u standardne povijesti književnosti. Stoga smo podatke o njoj morali tražiti u raznim biografskim leksikonima koji su, jer se radilo o ne sasvim mladoj dami, prešutjeli njezinu godinu rođenja.¹⁰ Na osnovi biografije dade se ipak zaključiti da je rođena nekoliko godina prije početka našeg stoljeća, da je, na londonskoj School of Economics, diplomirala 1913. god. iz društvenih nauka i administracije, da je kao vrlo mlada bila aktivna u britanskim dobrotvornim organizacijama, što je i nastavila kasnije, kao supruga britanskog diplomata sir Owena St. Clair O'Malleya, koji je, između ostalog, bio britanski ambasador pri poljskoj vladi u izbjeglištvu (1942—1945) i u Lisabonu (1945—1947)¹¹. S njime je imala jednog sina i dvije kćeri. Prije *«Ilirskog proljeća»* objavila je dva romana¹², a poslije

² M. B. Pavlović, »Žil Vern i Jugosloveni ili kako je nastao "Matija Sandorf"«, *Filološki pregled VIII*, 1970, I—II, str. 45—63; Id., »Jugoslovenski elementi u Dođevim "Kraljevima u izgnanstvu". Poreklo i transpozicija«, *Anali Filološkog fakulteta u Beogradu, XI*, 1974, str. 1—35.

³ M. Peakić-Žaja, »Jules Verne u Dubrovniku«, *Fokus*, Zagreb, 8. XII. 1976, br. 92.

⁴ *Illyrian Spring* by Ann Bridge, London, Chatto & Windus, 1935. Printed in Great Britain by R. and R. Clark Ltd., Edinburgh.

⁵ Ann Bridge, *Illyrian Spring*. Collection of British and American Authors. Green volumes. Stories of Travel and Foreign Peoples. Tauchnitz Edition, Vol. 5247, Leipzig 1936, str. 274. Citiramo to izdanje.

⁶ Ann Bridge, *Frühling in Dalmatien*. Übersetzt von Herbert E. Herlitschka, Wien—Leipzig, Bastei Verlag, 1937, 8°, 291. Usp. *Index Translationum* 25, Juli 1938, Nr. 65, str. 9. V. i fototipsko izdanje, Kraus Reprint, Vaduz 1964.

⁷ Ann Bridge, *Var i Dalmatien*, Stockholm, Norstedt 1939, 8°, 377. Usp. *Index Translationum* 30, Oct. 1939, nr. 1094, str. 65 (prev. Chrissy Sterzel s engleskog originala).

⁸ Ann Bridge, *Printemps d'Illyrie*, Paris, Gallimard, 1948, 8°, 279. Usp. *Index Translationum, Nouvelle Série, 1*, 1948, Nr. 3289.

⁹ Ann Bridge, *Een Dalmatische Lente*, Utrecht, Het Spectrum 1956, 8°, 240. Usp. *Index Translationum*, N. S. 9, 1958, Nr. 14026.

¹⁰ Usp. L. G. Pine (ed.), *The Author's and Writer's Who's Who & Reference Guide*, Shaw Publishing Co. Ltd., London, 1948—1949, str. 76, s. v.; Id., *Fourth edition*, London 1960, str. 50, 441. Na str. XXV nalazimo podatak da pseudonim Bridge, Ann upotrebljava Lady O'Malley; Id; London 1963,⁵ str. 63.

¹¹ L. G. Pine, *op. cit.*, London 1960⁴, str. 297, s. v. Rođen je 1887. god. Objavio je djelo *The Phantom Caravan*, Murray, a bio je suradnik u *Galway Historical Society's Journal*.

¹² Naime: *Peking Picnic* (1932) i *The Ginger Griffin* (1934).

njega još petnaest naslova. Jedno djelo objavila je zajedno sa Susan Lowndes¹³. Kako je zadnje djelo, o kojemu imamo bibliografski podatak, roman *The Dangerous Islands*, tiskan 1963. godine¹⁴, vjerojatno je da je malo poslije toga umrla, jer je prvi naredni rječnik živih pisaca, do kojega smo mogli doći, tiskan 1966. godine, ne spominje¹⁵.

Iz citiranih kratkih podataka daje se zaključiti da su neke karakteristične crte glavne junakinje romana kojim se bavimo barem djelomično autobiografskog porijekla. Lady Kilmichael, koja u romanu putuje od Londona preko Venecije, Trsta i Pule u Dalmaciju inkognito, kao slikarica miss Grace Stanway, ima dva odrasla sina i jednu kćer, i često se odvaja od muža, koji stalno putuje. Neshvaćena od muža i od djece, koji je smatraju sposobnom samo za funkciju domaćice i majke, ona se želi afirmirati u umjetnosti i dokazati se kao samostalna ličnost. Pri tome nije toliko važno što lady O'Malley nije bila slikarica i što je imala dvije kćeri i jednog sina. Slaganje je očito po dvjema osobinama: i autorica i junakinja zanimaju se za botaniku i za arheologiju¹⁶. Obje te dvije struke manifestiraju se nebrojeno puta pri opisima krajeva u kojima junakinja boravi (Split s Trogirom i Klisom; Dubrovnik s Komolcem i s nepreciziranim dijelom hercegovačkog zaleđa): mislimo na brojne znanstveno točne i latinskim nazivima potkrijepljene opise raslinja, što se tiče botanike,¹⁷ i na nadahnutu uočavanja paralelizama između pleterne ornamentike na ranosrednjovjekovnim građevinama u Škotskoj i u Dalmaciji.¹⁸ Ne »odlikuju« samo tu autoricu neki stereotipni sudovi, npr. da stanovnici Dalmacije, iako većinom govore samo svoj materinski hrvatski jezik, čuvaju u mnogim psiho-somatskim pojedinostima i kulturnim navikama tradicije predslavenske (ilirske, grčke i rimske) baštine¹⁹. Isto tako, autorica se vatreno bori za »ispravan« izgovor *Komolač*, pri čemu podliježe proširenoj zabludi, koju i danas susrećemo kod mnogih stranaca, da naša imena ne smiju završavati na -c nega na -č ili -ć²⁰.

U romanu je spomenuto i više ličnosti koje bi mogle odgovarati stvarnim ličnostima. Imena su im, u pravilu, izmijenjena ili skraćena. Jedna od tih osoba, »the old Abbé B...«, čije je životno djelo *Arheološki muzej u Spli-*

¹³ Evo tog popisa, na osnovi rječnika pisaca, citiranog u bilješki 10 i 11: *The Sorry in the House (Short Stories)*, 1936; *Enchanter's Nightshade*, 1937; *Four-Part Setting*, 1939; *Frontier Passage*, 1942; *Singing Waters*, 1945; *And then you Came*, 1948; (with Susan Lowndes) *The Selective Travellers in Portugal; The House at Kilmartin*, 1951; *The Dark Moment*, 1952; *A Place to Stand*, 1953; *Portrait of My Mother*, 1955; *The Light Hearted Quest*, 1959; *The Portuguese Escape*, 1957; *The Numbered Account*, 1959; *The Tightening String*, 1962; *The Dangerous Islands*, 1963. Suradivala je u slijedećim novinama i časopisima: *Times*, *Manchester Guardian*, *Time & Tide*, *Harper's Bazaar*, *Tablet*.

¹⁴ Usp. L. G. Pine, op. cit., London 1963,⁵ str. 63.

¹⁵ *A Biographical Dictionary of the Living Authors of Great Britain and Ireland, comprising literary memoirs and anecdotes of their lives and a chronological register of their publications...*, London 1966, ne donosi njezino ime.

¹⁶ L. G. Pine, op. cit., London 1948—1949, str. 76: »Recreations: Botany, archeology, sailing, gardening«.

¹⁷ Ann Bridge, *Illyrian Spring*, Leipzig 1936, str. 82 ss.: *Chrysanthemum cinerariaefolium*; str. 97 i d. (»limestone flora«), str. 118 (*Iris pallida dalmatica* i tri vrste kadulje), itd.

¹⁸ *Ib.*, str. 67—70, 78—79.

¹⁹ *Ib.*, str. 70 ss.

²⁰ *Ib.*, str. 6: »Author's Note... On the spot it is called »Komolatch«; this pronuntiation would properly demand an accent on the final c. The best Yugoslav authorities however have the c unaccented, and I have followed their usage«.

tu, svakako će biti poznati hrvatski arheolog don Frane Bulić (1846—1934). Ako sastanak s njime nije fiktivan, dobivamo na osnovi te pojedinosti jedan važan *terminus post quem non*, jer je poznato da je Bulić umro u Zagrebu dana 29. srpnja 1934²¹. Druga ličnost iz Muzeja, koja se u romanu zove »Dr. Rajitch« i koja radi na knjizi o pleternoj ornamentici (»*The Universal European Entwined Ornament-Motives*«²²) očito je transponirana. Kako smo u razgovoru sa sadašnjim službenicima tog Muzeja saznali, u to je doba postojao u Muzeju službenik sličnog imena, samo nije bio znanstvenik nego administrativac²³.

Dobri stariji poznavaoči lokalnih prilika mogli bi vjerojatno, i pored namjernih transpozicija, otkriti koje se stvarne dubrovačke ličnosti tridesetih godina kriju pod nekim imenima: »Monsieur Kraljić« prodaje na Stradunu zlatno i srebrno posuđe s arabeskama i redovno čita *Berliner Tageblatt*²⁴, »madame Lina Armandi« prodaje torbe i narodna odijela²⁵, Pavle Burić prodaje plemenite sorte vina u Komolcu, gosp. Orlando i žena vode u blizini izvora Omble lokal koji se zove »Restauracija (sic) tete Mare«²⁶, rođeni Bečanin dr. Julius Halther stanuje preko ljeta u svojoj vili »Araucania«, također u Komolcu i daje psihički smušenoj junakinji korisne filozofske savjete²⁷ mornar Rudolf koji je nekoć plovio po svjetskim morima, sve do Cardiffa, pozna ponešto engleski i često rabi psovku *goddam*²⁸ itd.

Ogledajmo sada u glavnim crtama sadržaj ovog romana s happy endom, koji je nastao davno prije »seksualne revolucije«:

Junakinja lady Kilmichael, čiji se sinovi Nigel i Teddy nalaze na studijama u Cambridgeu, kći Linnet na turističkom krstarenju, a muž po službenoj dužnosti daleko od kuće, odluči jednog dana, s izvjesnim osjećajem krivnje da inkognito pođe u Dalmaciju i da se ondje na terenu bavi slikarstvom, za što njezina obitelj nema nikakva smisla. Putem se sastaje, za vrijeme kratke stanke u Parizu, s gosp. Breuilom, koji u tamošnjoj galeriji Rosenthal prodaje njezine slike.

Najprije se zadržava neko vrijeme u Veneciji i okolici. Čitajući Ruskinova djela o talijanskoj umjetnosti, obilazi Torcello, Murano i Burano. U Duždevoj palači leži na tapetu, pažljivo gleda slike na stropu i ujedno misli na muža Waltera, koji se sigurno vratio iz SAD i našao njezino pismo iz koga je saznao istinu, različitu od vijesti, objavljenoj u *Timesu*, po kojoj je ona pošla posjetiti majku u Antibes. Za vrijeme jednog izleta upoznaje mnogo mlađeg plavookog studenta arhitekture Nicholasa Humphriesa, koji, protivno volji svojih aristokratskih roditelja, nastoji izučiti slikarstvo. Uspostavi se da im se itinerari dijelom slažu, jer on kani preko Dalmacije u Grčku. Njegova tetka lady Louise Roseneath je školska kolegica lady Kilmichael.

²¹ Usp. G. Novak, »Bulić, Frane«, *Enciklopedija Jugoslavije, II*, Zagreb 1956, str. 300—301.

²² *Ib.*, str. 78—79.

²³ Tri člana radnog kolektiva Arheološkog muzeja u Splitu saopćila su mi, na moj upit, 21. rujna 1976, da se sjećaju kako je bivši tajnik D. R. govorio o svom »ulasku« u jedan engleski roman. Iz tog podatka se ne da zaključiti da li je autorica stvarno posjetila Muzej ili je samo s njime dopisivala.

²⁴ *Ib.*, str. 105 i d.

²⁵ *Ib.*, str. 106.

²⁶ *Ib.*, str. 136. Koliko mi je poznato, u Komolcu je postojala »Restauracija Tete Jelek«.

²⁷ *Ib.*, str. 180 ss.

²⁸ *Ib.*, str. 125 ss.

Dugo putovanje brodom ona skraćuje čitanjem poznate monografije T. G. Jacksona o Dalmaciji²⁹. Ona se žali da o Sahari postoji više vodiča na engleskom jeziku nego o Dalmaciji, na što je on ispravi i pokaže joj jedan svoj *Guide-Handbook for Istria, Dalmatia and the Ionian Islands*. Na brodu, punom Nijemaca i Čeha, stižu, nakon kratkih zaustavljanja u Trstu i Puli³⁰ i nakon noćne vožnje po uskom kanalu između bezbrojnih otoka³¹, u 6,30 ujutro u Split. I sama neshvaćena, ali bolja slikarica od 22-godišnjeg Nicholasa, ona nastoji da mu stručno pomogne i da mu dade samopouzdanje. Pri tome se on u nju pomalo zaljubljuje, na što ona ne reagira, jer — i pored superiornog i hladnog muževa pisma, koje je primila u Veneciji — u njemu vidi samo nesretno dijete kojemu ona, zrela žena »in the early forties«, može pomoći da nađe svoj put.

U Splitu, bez Jacksonove monografije koju je ona njemu posudila, a on je zaboravio na brodu, razgledaju grad, u prvom redu Dioklecijanovu palaču, uz pomoć njegova »Vodiča«.³² Ona u Guginim (sic) rezbarijama nalazi sličnosti, što se okvira tiče, s kamenom ornamentikom u West Highland u Škotskoj.³³ Konstatira da se graditelj krstionice ugledao u devet stoljeća starije rimske uzore. Kapelu sv. Martina smije, zbog klauzure, posjetiti samo ona. Dobiva od duvne dopuštenje da preslika ikonostas i nalazi u pleternoj ornamentici kapele ponovno sličnosti s ornamentikom na nekim starim grobljima u Škotskoj³⁴. Prigodom posjeta u Muzeju otkriva inače poznatu stvar, da se autor najljepših ilustracija o Dioklecianovoj palači škotski arhitekt Robert Adam inspirirao njezinom arhitekturom prigodom projektiranja Adelphi Terrace u Londonu i drugih građevina u Bathu i Edinburghu³⁵. S obzirom na to da direktor Muzeja B. (tj. F. Bulić), koji s njom komunicira na francuskom, nije stručnjak za pleternu ornamentiku, upućuje je na dr. Rajića, i taj razgovor urodi bogatim plodovima³⁶.

Na kopnu, nasuprot Morskim vratima u Trogiru, slikaju oboje čarobne pejzaže: maslinike, koze među ruševinama, cvijeće, čemprese, a kao pozadina je uvijek opalno plavetnilo neba i obala zaljeva i otoka³⁷. Tu nema više nježnog plavetnila, karakterističnog za sjeverni Jadran. Ona je jednog dana slikala i male kerubine u kapeli Orsini u trogirskoj katedrali. Zajedno radeći tolike dane, saznali su oboje sve o obitelji i o biti drugoga. Ona je bila dugo godina smatrana kao institucija; kao majka X-a, kao supruga Y-a itd. Nicho-

²⁹ Ib., str. 46 ss.

³⁰ Za vrijeme kratkog zaustavljanja u Puli lady Kilmichael je otrčala da pogleda Arenu i skoro je zakasnila na brod, koji je tu stajao samo 20 minuta, ib., str. 46 ss.

³¹ »... some sheltered channel between the innumerable islands of that coast and were near the land, for the delicate breath of land scents, aromatic, flowery, faint, came to her...«, ib., str. 60.

³² Kao i selo Avebury (Wiltshire), Split se razvio unutar jedne velike građevine, samo ta nije golemi prethistorijski *circle* nego palača sina jednog roba koji je postao carem. Novi dio grada razvija se uglavnom zapadno od Palače sa širokim ulicama (!) »and large whitish buildings resembling the newer parts of Munich«; ib., str. 62 ss.

³³ »... the scroll-work of the main cross-framing showed a pattern rather like the foliage on some of her West Highland stones«, ib., str. 67.

³⁴ Ib., str. 70 ss.

³⁵ Ib., str. 74 ss.

³⁶ Ib., str. 78 ss.

³⁷ »... background, always, that delicate opalescent blue of the sea and the shores of bays and islands...«, ib., str. 82 ss.

las ju je prvi tretirao kao osobu, kao lady Kilmichael, a ne kao majku 1. i 2. i 3. djeteta i kao suprugu sir Waltera. I Nicholas se veselio da ga ona tretira kao osobu, dočim ga je majka smatrala »švrćom« (engl. *tot*) kao većina roditelja koji se ne mogu pomiriti s time da su njihova djeca jednog dana postali odrasli individui³⁸.

S izletom na Klis, na čijoj su tvrđavi u davnoj 1242. godini umrle dvije kćeri kralja Bele kad su se tu sklonile pred Tatarima, završava njihov posjet srednjoj Dalmaciji. U malom restoranu goste je razveseljavao gramofon (Strussov »Morgen« u izvedbi Elisabeth Schumann)³⁹.

Tri petine knjige, tj. poglavlja 11—23 posvećena su boravku u Dubrovniku i okolici.

Stradun, rano ujutro kad na njemu nema mnogo prolaznika, zaokupio je slikarsku vještinu Lady Kilmichael nekoliko dana. Ona ga je slikala sjedeći kod velike Onofrijeve česme. Na osnovi ondašnjih priručnika ona zove sve lokalitete talijanskim imenima.⁴⁰ Za razgledanje zidina, koje su tada bile smatrane vojnim objektom, morala je pokazati putnicu. Zamjenik komandanta grada joj je jedva dopustio da smije sa zidina slikati dubrovačke krovove. S njime je kasnije doživjela jednu veliku neugodnost⁴¹. U hotelu »Imperial« ponovno je majčinski odbila Nicholasova nastojanja da joj se približi. A bila je topla noć i južne zvijezde su sijale iznad Lovrijenca, tramvaji su klepetali i kočnice su škripale tako da ni on ni ona nisu mogli spavati.

Ombla, koja je nakon prvih stotinu jarda, već široka kao Temza kod Oxforda, pokazala se kao idealan teren za slikanje pejzaža. Zbog loših prometnih veza s gradom odlučila je da unajmi sobu u blizini samog izvora. Veslač Rudolf koji ju je u Komolac dovezao s autobusne stanice u Gružu savjetovao joj je da se za to obrati ženi gostioničara Orlanda. Kad je od nje saznala da stan i hrana iznose zajedno 5 šilinga i 3 penija dnevno, u sebi se nasmijala zbog tako male cijene. Za vrijeme boravka u Komolcu najradije je slikala perunike iznad izvora.⁴²

Bilo joj je pomalo i drago da u kući nije bilo drugih soba za strance pa je Nicholas morao i dalje spavati u »Imperialu«. Uživala je u potpunom miru u sobi iznad restauracije »Tete Mare« gdje je imala dobru hranu i odlično lokrumsko vino koje je vlasnik kupovao u obližnjem poduzeću Pavla Burića. Stoga se pomalo i oneraspoložila kad je nekoliko dana kasnije ustanovila da se Nicholas smjestio u vili Araucania prevarivši upraviteljicu da je znanac njezina vlasnika dr. Halthera, koji je do koji dan trebao stići iz Beča.

Jednog su dana pješke, po trasi vodovoda, krenuli za Grad, u kojemu su pregledali riznicu katedrale i slike Ticijana i Nikole Dubrovčanina u dominikanskoj crkvi⁴³. Taj slikar i tip broda *argosy* su izuzetne stvari koje je

³⁸ Na kraju 9. poglavlja autorica citira jednu interesantnu misao André Mauroisa: »U svakom novom poznavanju mi stvaramo nesvjesno jednu novu sliku nas samih da je ponudimo novoj osobi koja izaziva našu pažnju. Na taj način počinjemo život na neki način iznova«.

³⁹ Ib., str. 104 ss.

⁴⁰ Na pr.: *Stradone, Monte Sergio, Torre Menze, Porta Ploce, Monte Peline*.

⁴¹ Pošla je s njime na večeru u Gružu. Na povratku je ovaj navalio na nju, ona mu se otrgla i sakrila u grmlju. Izgubila je zadnji tramvaj i poderanih cipela vrlo kasno stigla u »Imperial«.

⁴² Ib., str. 128 ss.

⁴³ Kako su u Gradu bili već oko 7 sati ujutro, zaustavili su se razgledajući prodavačice u narodnim nošnjama na Placi Zelenoj, koja je otvorena od 7 do 10,30 sati. Poslije 9 sati pošli su u dominikansku crkvu.

Dubrovnik darovao svijetu⁴⁴. Ona je čula i za sudjelovanje tih lađa u španjolskoj armadi. Za vrijeme razgledanja gradskih znamenitosti sjeti se da je obećala Nicholasu da će mu pozirati u Komolcu. U autobusu s 40 mjesta bilo je jedva mjesta, jer je 26 putnika i putnica imalo sa sobom velik broj košara. Za vrijeme lude vožnje jedna žena joj uzme ruke i prekrsti se triput. Autobus se zaustavio nasuprot Rožata. Uvečer je stigao austrijski profesor dr. Julius Halther.

Izlet u Hercegovinu, u koju su se ona, Halther i Nicholas uspeli vrljetnim putem iznad izvora Omble, otkrio im je tipični kraški krajolik, sličan površini mjeseca, kojim je duhao oštar vjetar. Spustili su se u siromašno selo, i tu ih je jedna obitelj, u kolibi bez prozora, s podom od nabijene zemlje, počastila kavom. Gđa Kilmichael je zamijetila pokrivače od kozje kože neugodna mirisa. Nicholas je želio platiti kavu, ali ona ga je od toga odvratila i rekla mu da bi se ti priprosti ljudi uvrijedili, jednako kao i škotski Highlanders u sličnoj situaciji, i da je bolje da im dadu neki mali dar, što su i uradili.

Nakon povratka iz Hercegovine Nicholas, koji je htio odmah krenuti put Grčke da time stavi točku na svoj čudni odnos s Lady Kilmichael, razbolio se, vjerojatno od otrovanja hranom u Hercegovini. Dok se on oporavljao, sada, kao i ona, opet u »Imperialu«, pomagali su mu svi dubrovački znanci, u prvom redu dr. Halther, iako nije bio liječnik. Cijeli se boravak u Dubrovniku završio sretno: lady Kilmichael, kojoj je razboriti dr. Halther objasnio da se sloboda sastoji u poznavanju i prihvaćanju vlastitih ograničenosti,⁴⁵ shvatila je da je u njezinim godinama sasvim normalno da je muž fizički ne ljubi kao kad je bila mlađa i da je djeca ne slušaju, kao kad su bila nejak, i da se ona smatra »porožena« i zbog jednoga i drugoga gubi volju za tadašnji način života. Ta »kataraza« koincidira s dolaskom u Grad grupe turista na krstarenju, u kojoj su, nenajavljeni, njena kći i muž, koji su držali da je ona u Grčkoj. Tu je i Nicholasov otac s kćeri Celijom. Sve su teškoće zaboravljene i lady Kilmichael, alias Grace Stanway, s mužem obilazi sva draga mjesta, koja je sama prije posjetila, tvrđavu Bokar i druge znamenitosti. S njima je i pariški trgovac Breuil, koji se divi Nicholasovim slikama i želi ih kupiti, ali to ne vrijedi za portret lady Kilmichael, jer on nije »for sale«. Sad i Nicholasov otac spozna da mu je sin kao stvoren za slikara. Time su sumnje i nevjerice uklonjene: i Nicholas i lady Kilmichael stekli su samopouzdanje, između ostaloga i jer ih okolina prihvaća i ne smatra fantastima i zanesenjacima. Time su stvoreni svi uvjeti da se vrate u domovinu i da se ostave lutanja i iskušenja.

Ovaj melodramski roman nije slučajno doživio tako veliku popularnost u nekoliko zapadnih zemalja. Po našem mišljenju on to zahvaljuje sretnoj okolnosti da je izašao u doba najvećeg uspona turizma u prijeratnom periodu, upravo u doba kad je tadašnji princ od Wallesa sa svojim društvom, u

---

⁴⁴ »Two unique things Ragusa has given to the world: the painter Niccolò (misli Nikolu Božidarevića, op. Z. M.), and the word »argosy«, which is merely a corruption of *Ragosa*, the name by which her trading vessels were known in all the ports of Europe and the Levant in the sixteenth century, when under her Spanish Alliance a contingent of her ships sailed up the Channel with the Armada«, ib., str. 143.

⁴⁵ »You must be content with what you are«, ib., str. 181.

kojemu se nalazila i njegova kasnija supruga miss Simpson, krstario našom obalom i posjetio Dubrovnik. Kombinacija obiteljskih problema i slikovitosti jedne tada relativno još slabo poznate obale (o kojoj na engleskom jeziku nije postojalo mnogo publikacija) odgovarala je određenom krugu čitalačke publike koja je zazirala od duboko misaonih romana i tražila rasonodu s blagom primjesom pouke. A upravo to je roman Ann Bridge pružao.

(Primljeno u Razredu za suvremenu književnost JAZU)

DUBROVNIK IN THE NOVEL OF THE ENGLISH WRITER
ANN BRIDGE (1935)

Summary

The author analyses the novel »Illyrian Spring« which Ann Bridge published in London in 1935. Her knowledge of Dalmatia (Split, Trogir, Klis, Dubrovnik and the surroundings) is based, according to the writer, on a real voyage made probably in the early thirties of this century.

The story itself is very weak: a married woman and a twenty year younger student, both aristocrats, uncomprehended by their own families, happen to meet in Venice, from where they start their trip down the Dalmatian coast in order to get to know its sights and to paint its scenery and monuments. The story finishes with a happy end. Lady Kilmichael proves herself to be a personality and a painter. So there are no obstacles for her return to her own country and for her further happy life. Thus today's reader will not be so much interested in the very story, as in the writer's observations on our country and people.

Beside stereotypic remarks usually found in similar texts, this novel abounds in original comments on architecture (wickerwork ornaments) and the Dalmatian flora (both of these being her hobbies). Her impressions of some personalities are very interesting. For example: Don Frane Bulić, named here Abbé B. is given as »a courteous little old gentleman with white hair and rather unclerical black suit«.

Thanks to favourable circumstances (great interest for our country shown by tourists and intensified by all the world press reports on the private voyage of Prince of Wales and his great love) the novel was published in English again (Leipzig, 1936) and was soon translated into different languages (Stockholm, 1939; Paris, 1948; Utrecht, 1956). Although of a very low literary value, the novel attracted numerous readers who were looking for entertainment as well as for information on Yugoslavia.